

ACȚIUNEA LIGII CULTURALE DIN BRUXELLES ÎN 1897

Circumscrie preocupări permanente de îmbogățire a fondului documentar al *Secției de istorie medie, modernă și contemporană*, activitatea muzeografilor din cadrul *Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța*, converge nu numai spre depistarea documentelor de interes local, regional, ci, în egală măsură, și spre punerea în valoare a acelor mărturii, cu putere probatoare, menite a reliefa și susține convingător marile acte și evenimente ale istoriei noastre naționale. Au fost, în acest context, depistate achiziționate, catalogate, restaurate (cînd era cazul) și valorificate muzeistic sau publicistic, numeroase mărturii inedite — în special memorii, scrisori și jurnale personale de epocă, fotografii —, dar și ziare, broșuri, cărți și documente personale ce ilustrează, toate, pe larg, aspecte ale vieții culturale, economice și politice, dobrogene și naționale.¹

Rîndurile de față sînt prilejuate de consemnarea prezenței în patrimoniul muzeului a unui exemplar dintr-un document relevant în punctarea evenimentelor ce au premers și susținut desăvîrșirea procesului istoric al realizării unității naționale a tuturor provinciilor românești, „rezultatul nemijlocit al luptei hotărîte a celor mai largi mase populare, a întregului popor, un act în deplină concordanță cu drepturile inalienabile ale românilor, cu realitatea obiectivă, cu cerințele legice ale dezvoltării istorice sociale.”²

Este vorba de broșura intitulată *Protestation des Roumains de Transylvanie et de Hongrie contre l'oppression magyare*³, despre al cărui con-

¹ Între achizițiile cele mai numeroase și valoroase, se numără cele de la rețetații Victor Dușa (fost militant comunist din ilegalitate și prefect al județului Constanța între anii 1944—1947) și G. I. Georgescu, un fost întreprinzător comerçant constănțean (în atelierele societății sale a fost construit în 1925 primul hidroavion românesc), de la Coca și Viorica Roman (fiicele poetului și avocatului constănțean Ioan N. Roman), de la foștii avocați și fruntași locali ai organizațiilor partidelor politice Dan Alecu, Traian I. Berberianu, Sc. Vulcan, de la fostul ziarist și funcționar Gh. Tănăsescu, de la comuniștii ilegaliști Gh. Dincă, Marin Ciocan și V. D. Galan, de la tulceanul Gr. Cuculis, de la dr. Naim Themo, de la Șerban Opreanu, urmașul primului prefect al județului Constanța, de la octogenara Rosemarie Maestro ș.a.

² Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român. Decembrie 1983, București*, 1983, p. 12.

ținut și consecințele apariției ei ne propunem a stăruî în rîndurile de față. Documentul a fost editat în vara anului 1897 de către filiala din Bruxelles (constituită de către studenții români aflați aici la studii) a *Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor* și răspîndit printre cercurile ziaristice și politice din capitala Belgiei. Acțiunea patriotică a studenților români — mai puțin relevantă de către istoriografia ultimilor ani — se încadrează în amplele afirmări ale drepturilor politice ale românilor ardeleni în lupta pentru realizarea unității naționale, acțiuni cu atît mai necesare, inclusiv duse în străinătate, cu cît „Politica de prigonire și de-naționalizare a românilor din monarhia dualistă promovată de guvernul din Ungaria în partea a doua a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX a atins paroxismul”.⁴

În vara anului 1897, Bruxelles era gazda a două importante reuniuni internaționale: Conferința Interparlamentară de pace și Expoziția Universală.⁵ În primăvară, fruntașii românilor din Transilvania — între ei, Ioan Rațiu și Iuliu Coroianu — întocmesc un document susținut de peste 2.000 de semnături ale reprezentanților păturilor românești din Transilvania, Banat și Crișana. Manuscrisul litografiat este însă confiscat cu prilejul unei descinderi a poliției austro-ungare în casa unui avocat român, iar conținutul documentului apare în ziarele maghiare, desigur incriminat, fără voia inițiatorilor și, mai ales, înainte de momentul oportun ales de aceștia. Presa budapestană insera, totodată, și o notă în care avertiza că imediat după lansarea sau publicarea documentului în „Tribuna”, toți semnatarii lui vor fi judecați pentru crimă de înaltă trădare.⁶ Dar, deși „Autoritățile maghiare au prins de veste, au divulgat proiectul de protest înaintea apariției sale oficiale și au întreprins o adevărată goană contra subscriitorilor în scopul de a-i face să-și retragă iscăliturile”, rezultatul a fost „Absolut nul. Nici unul dintre subscriitorii nu și-a retras semnătura!”⁷

În aceste condiții, sarcina de mare răspundere patriotică a publicării documentului ca emanație a voinței inițiatorilor săi, și-au asumat-o studenții români ce studiau la Bruxelles, constituiți în secție a *Ligii Culturale*.⁸ Cel care s-a ocupat în mod direct de traducerea și răspîndirea broșurii a fost studentul în drept Ioan N. Roman, președintele secției *Ligii Culturale*: „În orașul conferinței interparla-

³ Ea se află în *Depozitul Secției de istorie medie, modernă și contemporană* a Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța, inv. nr. 4.429. Broșura, format 13/19 cm, conține 20 de pagini, nu are data imprimării, nici a locului de apariție sau al editurii; pe coperta de titlu este imprimată ștampila *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor. Secția Bruxelles*. Din relatarea delegatului maghiar Pázmándy, la care ne vom mai referi, deducem că toate exemplarele răspîndite la Bruxelles purtau menționată ștampilă.

⁴ M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983, p. 372.

⁵ Președintele Grupului român interparlamentar, istoricul V. A. Urechia, trimite tuturor parlamentelor o scrisoare prin care condiționează participarea românească la Congresul de la Bruxelles prin neonorarea invitației maghiare ca următorul congres să aibă loc la Budapesta, capitala unei țări în care „3 milioane de frați de-ai noștri sunt martirizați printr-o minoritate maghiară, într-o țară ale cărei temniți, toate și de orice soi sunt pline de români neînfricați, osîndiți pentru că au voit să rămînă ceea ce i-a făcut bunu D-zeu, români” (*Tribuna*, XII, nr. 144, 27 iunie/9 iulie 1895, p. 1).

⁶ *Epoca*, III, nr. 530, 9 august 1897, p. 1.

⁷ Doctor Romanus, *Luptele românilor. Articoli istorico-politici*, Sibiu, 1898, p. 111.

⁸ Vezi, pe larg, St. Iascu, în *Tomis*, XVIII, nr. 9 (163), p. 13.

mentare, un grup de studenți români în cap cu d. Ioan N. Roman, dorind a aduce un serviciu cauzei românilor din Transilvania, a tradus acest protest și însoțit de citeva note explicative l-au publicat în broșuri și l-au răspândit în mii de exemplare în Bruxelles. Astfel, grație citorva tineri de inimă, cestiunea transilvană a fost pusă din nou la ordinea zilei în presa română, ungară și belgiană, protestul înfrumusețându-se și pretutindeni nu se vorbește decât numai de neomegniile ungurești⁹.

În acțiunea lor, studenții români porneau de la înaltul considerent că întrucît „nu trebuie ca violența să triumfe întotdeauna asupra dreptului și ca vocea oprimaților să fie înăbușită de către forță, studenții români de la Universitatea din Bruxelles sîntem hotărîți de a face ascultat în fața Europei civilizate strigătul de protest al fraților noștri de dincolo de Carpați, mîrșav tiranizați și spoliați de un regim de teroare care este o veritabilă rușine pentru zorii secolului al XX-lea”.¹⁰ Se făcea, totodată, precizarea — adăugată ca o notă *Protestului* — că „În momentul în care Congresul de pace va reuni la Bruxelles reprezentanții tuturor popoarelor Europei, noi vom decide traducerea și tipărirea acestui act de protestare, timpul și locul apărîndu-se cu atît mai favorabil alege, cu cît protestatarii apelează, prin aceasta, ei înșiși la opinia publică a Europei, sub protecția căreia pun cauza sfîntă și atît de legitimă a poporului român din Transilvania și Ungaria”.¹¹

Protestul românilor din Transilvania și Ungaria contra opresiunii maghiare este o trecere în revistă a situației grave în care se afla populația românească din Transilvania după procesul Memorandumului, proces care a atras atenția generală a lumii civilizate: „Punctul de plecare al acestui act de persecuție politică, procedura bizară urmată de către Curte, justificarea forțată a acuzației și atitudinea sovîină a Juriului au scandalizat toți oamenii de bine. Sentința ce a dat terribilele pedepse a provocat stupefacția în toate cercurile unde încă domnesc sentimentele dreptății și echității. Acest simulacru de dreptate, procedeele inchizitoriale de care s-a făcut uz față de conducătorii unui popor pentru simplul fapt că aceștia au apelat, pe calea unui memorandum, la cei mai înalți factori constituționali ai Statului, au arătat, în toată goliciunea lui, regimul de violență și brutalitate impus de către guvernul „liberal” maghiar naționalităților nemaghiare din Ungaria. Toată presa independentă, toate organele (de presă) sustrase influenței coruptoare a cercurilor conducătoare, au bîcuit în termeni energici acest monstruos proces de la Cluj. Oamenii de stat, scriitori, printre cei mai iluștri din toate țările europene,

⁹ *Epoca*, III, nr. 530 din 9 august 1897, p. 1. Adeziunea atît de angajantă a lui Ioan N. Roman, student în drept la Bruxelles, la cauza românilor transilvăneni se explică atît prin militantismul său politic și democratic de care a fost condus o viață întreagă (vezi St. Lascu, în *Comunicări de istorie a Dobrogei*, Constanța, 1980, p. 160—186), cît și prin originea sa ardelenască (părinții erau mocani din Sălîștea Sibiului. În vara anului 1893, ca ziarist al cotidianului bucureștean „Adevărul”, el participă la Conferința Partidului Național Român de la Sibiu și, puternic impresionat de starea de lucruri întîlnită în Ardeal, îi spunea lui Al. Vlahuță, prietenul său: „Vin dintr-o altă lume, îmi spunea el, cu lacrimi în ochi, e păcat că nu ai fost cu noi, să fi văzut femeii din popor, fete de la sat, adunîndu-se în jurul nostru și vorbindu-ne de drepturile românilor nesocotite, de hotărîrea de-a se lupta (...) și mereu ne întrebau: Dar d-voastră ce faceți acolo? Mult o să ne lăsați așa? Acolo patriotismul e în aer; atîtea vorbe mari de care noi rîdem (...), acolo să vezi români!” (*Vieață*, I, nr. 14, 27 februarie 1894, p. 4). În perioada studiilor la Bruxelles (1893—1897), își întrerupe șederea aici, la cererea lui I. Rațiu, pentru a lucra în redacția „Tribunei”, între 1895—1896, „poate anul cel mai frumos din viața mea”, cum se confesează el puțin înainte de a muri (*Dobrogea jună*, XXVI, nr. 98, 8 iunie 1930, p. 1.). După 1897 se stabilește la Constanța.

¹⁰ *Protestation des Roumains de Transylvanie et de Hongrie contre l'oppression magyare*, (f.c.), (f.l.), (f.a.), p. 10.

¹¹ *Ibidem*, p. 16.

au ținut să spună ce gîdesc despre acest pretins act de „justiție“, judecînd în mod sever autorul — guvernul maghiar“.¹²

Fruntașii românilor transilvăneni, redactorii ai *Protestului*, evidențiază faptul istoric de netăgăduit al existenței milenare a poporului român pe străvechiul său teritoriu de etnogeneză, afirmînd: „De optsprezece secole, noi, românii, locuim aceste regiuni, pe care le-am apărut cu brațele noastre și pe care le-am făcut fertile prin munca noastră. Am ținut piept, în această existență aproape de două ori milenară, la o multime de dusmani și am îndurat numeroase suferințe: dar Dumnezeu ne-a dat forța de a rezista și de a păstra pînă astăzi, după optsprezece secole, caracterul nostru național întreg și nealterat, pămînturile strămoșilor intacte, limba noastră, religia noastră, străvechile obiceiuri, toate (sînt) așa cum le-am moștenit de la bunicii și străbunicii noștri“. Continuînd, documentul specifică: „Conștiința națională mereu vie a neamului nostru s-a afirmat de-a lungul timpului în diferite moduri și a fost transmisă pînă la noi ca o tradiție sfîntă, din generație în generație. Iar astăzi, cînd ponoarele lumii se ridică la o viață națională proprie, astăzi cînd marile principii de libertate, egalitate și fraternitate au nătruns profund în rîndul maseilor, trecînd deja dincolo de limitele continentului nostru, *conștiința națională ne spune, mai mult ca oricînd, că trebuie să rămînem români, așa cum românii au fost părinții noștri, că trebuie să vorbim frumoașa lor limbă, să perpetuăm obiceiurile lor*, (subl. n.), să păstrăm religia lor și să dezvoltăm pe meleagurile noastre geniul nostru național potrivit forțelor și mijloacelor noastre“.¹³

Paginile documentului din 1897 contin date și fapte concrete, ce ilustrează politica discreționară plină de abuzuri și sicanări la care sunt supuși românii transilvăneni, încălcarea de către autorități chiar și a propriilor reglementări și prevederi constituționale cînd era vorba de oprimarea naționalității române: „Legea electorală, de exemplu, aplicată în Transilvania, unde noi formăm marea majoritate a populației, (are) dispoziții de aplicare diferite față de cele obisnuite în restul țării — aceste dispoziții excepționale avînd darul de a face accesul la vot mai dificil pentru noi decît pentru cetățenii noștri maghiari. Legea presei este, de asemenea, mult mai dură pentru noi decît pentru cetățenii din Ungaria propriu-zisă: și încă mai mult, prin o aplicare draconiană și prin măsuri arbitrare în ceea ce privește resedința și constituirea Juriilor, se ajunge să se înăbusească întreaga exorose liberă a convingerilor noastre. Fără a mai aminti încă alte legi de aceeași natură, este suficient de a zice că chiar drepturile și raporturile de proprietate sînt reglementate după o lege în Ungaria și după o alta, excepțională aceasta, în Transilvania! Și aceasta nu-i de ajuns. Chiar acolo unde legile în vigoare ne recunosc formal cîteva avantaje, guvernul își arogă, într-un mod ilegal, un drept de imixtiune în afacerile noastre, căuțînd a ne anula drepturile legale în mod ilicit prin hotărîri ministeriale. Astfel, el se amestecă în organizarea școlilor noastre private împunînd limba maghiară ca obiect de studiu obligatoriu, rezervîndu-și, totodată, drepturi decisive de control asupra funcționării acestor instituții de cultură națională română, fondate, în conformitate cu legea, de către bisericile noastre și întreținute prin donațiile noastre particulare“.¹⁴

Demascînd în fața opiniei publice europene substratul real al actelor guvernamentale vădit antiromânești, autorii *Protestului românilor din Transilvania și Ungaria contra opresiunii maghiare* sesizează: „Este evident, prin urmare, că cei care sînt în fruntea treburilor publice, ce dețin puterea prin violență, forță brutală și fraudă electorală, nu se mulțumesc de a ne fi răpit, și de a ne răpi încă, unul după altul, toate drepturile ce ni le acordă legile în vigoare și de a ne supune unui regim tiranic sub care cerem în van dreptate; astăzi, ei împing îndrăzneala pînă la a ne contesta chiar și ceea ce avem cel mai scump și cel mai sacru: *naționalitatea noastră română*, pe care părinții și bunicii noștri au păstrat-o intactă

¹² *Ibidem*, p. 18.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 15.

de-a lungul secolelor, pe care nimeni nu ne-a contestat-o pînă acum și pe care noi vrem să o transmitem intactă urmașilor noștri.¹⁵

Măsurile arbitrar și ilegale, ale autorităților împotriva afirmării drepturilor naționale ale populației românești se înmulțesc, cu din ce în ce mai dureroase reperecurșiuni; una dintre cele interzice convocarea Conferinței Partidului Național (proiectată pentru mai, apoi octombrie 1896, la Brașov), sub „pretextul arbitrar” că „nici o altă națiune decît cea maghiară nu există în Ungaria (Transilvania, după cum este cunoscut, făcea parte, împotriva voinței marii majorități a locuitorilor săi, din 1867 din regatul maghiar — n.n.) și, în consecință, nu se poate tolera o conferință națională română!”¹⁶. Amintind numai acest fapt de ilegalitate comis împotriva naționalității române de către autorități, fruntașii românilor transilvăneni avertizează, în fața opiniei publice europene, asupra caracterului deliberat și partizan al actelor guvernamentale, care au drept scop: „A renunța să ținem conferințe, fie religioase sau școlare, fie culturale sau literare; a renunța la drepturile noastre civice, la dreptul electoral și la dreptul de reuniune; a renunța a ne organiza ca partid politic pentru apărarea intereselor noastre vitale, a renunța, în sfîrșit, a exista și a trăi așa cum noi suntem, abjurînd naționalitatea noastră și maghiarizîndu-ne, — iată ce semnifică ultimele acte ale guvernului maghiar. El ne cere nici mai mult nici mai puțin, decît *viata noastră națională!*”¹⁷

În partea sa finală, *Protestul românilor din Transilvania și Ungaria contra opresiunii maghiare* consemnează: „Contra tuturor acestor acte arbitrar, îndrăznește și provocatoare noi protestăm cu toată energia.

Protestăm împotriva persecuțiilor sistematice la care sînt expusi toți românii care își manifestă deschis dragostea de naționalitatea lor, și mai ales sofiu partidului nostru; împotriva numeroaselor procese intentate sub pretexte derizorii; împotriva constrîngerilor ce copleșesc presa, mai ales ziarele române!

Protestăm împotriva deciziilor ilegale ale miniștrilor pronunțînd dizolvarea partidului nostru național; împotriva interzicerii Conferinței naționale din luna mai 1896 și a Conferinței electorale convocată în luna octombrie a aceluiași an!

Protestăm împotriva neregnoașterii drepturilor noastre electorale și a libertăților noastre publice; împotriva regimului polițienesc și de jandarmerie care apasă asupra unui popor pasnic și dornic de ordine!

Protestăm împotriva legilor excepționale, menținute în vigoare contra noastră din epoca absolutismului austriac, sau special create pentru a ne opri; împotriva violării tuturor legilor care consacră drepturile noastre și mai ales a legii relative la egalitatea drepturilor naționalităților, și contra abuzului de putere prin care guvernul folosește această lege, destinată să asigure dezvoltarea fiecărei naționalități, în detrimentul vieții noastre naționale!

Protestăm mai ales, și cu cea mai mare indignare, împotriva politicii de maghiarizare și a tendinței criminale de a voi să ne excludă din rîndul naționalităților” ce compun Imperiul Austro-Ungar „poliglot și multinational”. Documentul se încheie prin „denunțarea în fața opiniei publice din Europa, sub protecția căreia punem cauza poporului nostru atît de încercat, a regimului odios care îl suferă popoarele nemaghiare din Ungaria la sfîrșitul acestui secol de lumină și civilizație, într-o țară pretinsă liberală și constituțională, și gravul pericol pe care această situație îl reprezintă pentru pacea internațională. *Noi sîntem români și vrem să rămînem întotdeauna români!*”¹⁸

Răspîndirea *Protestului* românilor transilvăneni în rîndurile reprezentanților opiniei publice fusese tactic bine gîndită de către studenții români din Bruxelles. În prima zi a desfășurării lucrărilor Congresului interparlamentar de pace, seful delegației maghiare, contele Apponyi rostește un mare discurs „în care a făcut elogiul Ungariei milenare, a liberalismului său, protestînd că delegația română „se leagă de afacerile interne ale Ungariei”, prin faptul că aceasta luase apărarea

¹⁵ *Ibidem*, p. 19.

¹⁶ *Ibidem*, p. 15.

¹⁷ *Ibidem*, p. 16.

¹⁸ *Ibidem*, p. 20.

românilor din Transilvania".¹⁹ A doua zi după împăunatul discurs, propriu megalomaniei apponyene, „secția din Bruxelles a Ligii române a distribuit membrilor congresului o broșură în limba franceză care conținea un protest energetic foarte bine documentat contra regimului opresor al maghiarilor din Transilvania. Acest protest fu remis tuturor membrilor congresului și, în același timp, presei belgiene și străine. Impresia pe care această broșură a făcut-o la congres fu ca un duș rece pentru delegația maghiară”.²⁰

Primirea cu „o vie simpatie”²¹ a *Protestului* de către reprezentanții opiniei publice belgiene și europene determină pe delegații maghiari să ia atitudine. Ei au crezut de cuviință să răspundă afirmațiilor și dezvăluirilor conținute în documentul amintit — „aspru rechizitoriu la adresa regimului de opresiune națională a românilor din Austro-Ungaria”²² prin deschiderea unei polemici cu românii „prin intermediul (ziarului) „L'Indépendance Belge”, delegând în acest scop pe d-nii Pázmándy și d'Asbóth²³, ambii parlamentari maghiari prezenți la Bruxelles.

Ca urmare, ei publică o scrisoare în ziarul belgian, în numărul din 14 august 1897, în care scriu că *Protestul* înaintat membrilor Congresului interparlamentar nu era decât opera unor agitatori străini de neamul românesc din Ardeal, încercând, în același timp, să „justifice” în fața Europei „valabilitatea” uniunii Transilvaniei, cu Ungaria, ei înșiși recunoscând însă — chiar și în această panegirică „demonstrare” — faptul că autoritățile maghiare au recurs de multe ori, cu ocazia alegerilor, la „procedee stranii, de neconceput chiar față de străini”²⁴ (sic!).

Desigur, patrioții români din capitala belgiană nu puteau sta pasivi la încercările atât de partizane de defăimare a fruntașilor românilor transilvăneni, a idealului sfânt al unității naționale, prin inducerea în eroare a opiniei publice europene căreia li erau furnizate date și interpretări vădit false și tendențioase. Polemica, în aceste condiții era inevitabilă și ea are loc în cuprinsul mai multor numere din august—septembrie 1897 ale jurnalului „L'Indépendance Belge”.

Ioan N. Roman și V. Curtius (președintele și respectiv, secretarul secției din Bruxelles a *Ligii Culturale*), George Moroianu, student și el în acea perioadă (fost președinte al secției din Paris a *Ligii Culturale*), și un om politic belgian „neutru”, ce folosea pseudonimul „Durand dit Dupont” — toți vin cu argumente istorice, etnice, cu date statistice în sprijinirea adevărurilor conținute în *Protestul* românilor transilvăneni, în evidențierea drepturilor seculare și inalienabile ale acestora la o viață națională proprie, liberă și independentă. În intervenția lor, I. N. Roman și V. Curtius aduc noi precizări asupra arbitrarului legii electorale și a aplicării ei în Transilvania, unde „împărțirea circumscripțiilor electorale este făcută în maniera cea mai arbitrară și cea mai extravagantă și la vederea nenumăratelor figuri geometrice, unele mai ciudate decât altele înclinându-se pe harta electorală a Transilvaniei, ar fi tentat să crezi că guvernul maghiar, elaborind-o, și-a propus să caute soluția fantezistă a problemei cvadraturii cercului. Drept consecință a acestor combinații, nu cităm decât un fapt dintr-o mie: o circumscripție electorală română, cea de la Caransebeș, are 5.275 de electori, în timp ce cea mai mică circumscripție maghiară nu are decât 158 electori — și fiecare are dreptul la un deputat”.²⁵ Insistând asupra acestor realități de necontestat, studenții români ape-

¹⁹ G. Moroianu, *Les luttes des Roumains Transylvains pour la liberté et l'option européenne. Episodes et souvenirs*, Paris, 1933, p. 106.

²⁰ *Ibidem*, p. 106—107.

²¹ *Epoca*, III, nr. 530 din 9 august 1897, p. 1.

²² Șt. Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Cluj-Napoca, 1980, p. 174.

²³ G. Moroianu, *op. cit.*, p. 107.

²⁴ J. N. Roman, *La Question Roumaine en Hongrie, Constantza, (f.a.) /1915/*, p. 29. Intreaga polemică este publicată în întregime în această carte; parțial, este reprodusă și în G. Moroianu, *op. cit.*, pp. 108—118.

²⁵ J. N. Roman, *op. cit.*, p. 35 (scrisoarea lui J. N. Roman și V. Curtius este publicată în *L'Indépendance Belge* din 19 august 1897).

lează, în același timp, la primatul rațiunii în rezolvarea chestiunii naționale din regatul maghiar: „Dacă inima nu le vorbește destul de tare (liderilor maghiari — n.n.), cel puțin să asculte vocea rațiunii și să se sfirșească cu politica nefastă a deznaționalizării! Este unicul mod de a pune capăt unei situații care, după mărturisirea chiar a adversarilor noștri, amenință existența Ungariei”.²⁶

Replica onctuoasă a deputatului Pázmándy — singur, de astădată — rămâne la același diapazon al văditei părtiniri și, în plus, a evaziunii intenționate; ca argument forte în susținerea intereselor claselor conducătoare maghiare, el avansează procentul de 12 la sută cât ar reprezenta proporția românilor din Ungaria, uitând, însă, că nu se pune în discuție decât proporția românilor doar din firește, Transilvania străvechea provincie a etnogenezei și continuității neamului românesc.²⁷ Naiva și grosolana falsificare a adevărului istoric de către acest reprezentant tipic al mentalității cercurilor conducătoare maghiare determină intervenția în polemică a lui G. Moroianu; acesta reamintește preopinentalui, pătimas până la oroire, că Dieta transilvană din 1848 — care, conform interpretării lui Pázmándy, a pronunțat în mod legal „uniunea” Transilvaniei cu Ungaria — „nu fusese convocată pe baza egalității drepturilor locuitorilor Transilvaniei, ci pe cea a unei legi aristocratice și feudale din 1791, în virtutea căreia românii (ce constituiau marea majoritate, a Transilvaniei) nu aveau decât 13 reprezentanți printre cei 322 deputați ce compuneau Dieta. În aceste condiții, evident, uniunea a fost votată în ciuda celor mai vii proteste ale românilor”.²⁸

La rîndul ei, intervenția „neutrului” belgian „Durand dit Dupont” are menirea de a demasca și ea interpretarea cel puțin eronată a datelor istorice indubitabile de către delegatul maghiar, scrisoarea acestuia îi produce „amintitului Belgian o adevărată revoltă, căci ea „este de natură a face să devieze dezbaterea chestiunii, inducînd în eroare persoanele care sînt mai puțin la curent (cu problema naționalității din Transilvania — n.n.)”.²⁹ „Durand dit Dupont” aduce în discuție dreptul tuturor naționalităților la autodeterminare, demascînd reacționarismul autorităților austro-ungare în această chestiune: „Legea electorală ungară, care este în Europa modelul complicației arbitrare și antilibere, este făcută, pentru a zdrobi toate opozițiile, oricare ar fi ele. Și — dacă ni se permite a zice — înscamnă a ne juca cu cuvintele atunci cînd spunem unei minorități „tu ești reprezentată”, cînd, de fapt, se aranjează astfel încît să i se lase în jur de 5 la sută din locurile Camerei!”³⁰

Ultimul cuvînt în această polemică — cu rezultat atît de puțin scontat pentru cei care au „avut proasta inspirație de a o începe cu românii”³¹ — l-au avut tot cei doi reprezentanți ai secției *Ligii Culturale* din Bruxelles, J. N. Roman și V. Curtius, articolul final apărut în „L'Indépendance Belge” din 7 septembrie 1897 constituind o nouă și pertinentă argumentare a drepturilor românilor din Tran-

²⁶ *Ibidem*, p. 42.

²⁷ *Ibidem*, p. 44 (scrisoarea lui Pázmándy este publicată de către ziarul *L'Indépendance Belge* în numărul din 27 august 1897). Deputatul maghiar recidivează în urta de escamotare a adevărului căci primise cu alt prilej, chiar și replica unui concetățean onest, Imre Darvas: „Cea mai mare parte a informațiilor publicate de dl. Pázmándy nu corespunde adevărului”; autorul menționat arată că epistola deputatului maghiar „conține date de tot inexacte relativ la persoana d-lui dr. Lucaci, precum și cu privire la regimul penitenciar din închisoarea de stat din Seghedin” (vezi, *Un maghiar contra d-lui Pázmándy Dénes*, în *Tribuna*, XII, nr. 108, 22 august/3 septembrie 1895).

²⁸ J. N. Roman, *op. cit.*, p. 48 (scrisoarea lui G. Moroianu este publicată în *L'Indépendance Belge* din 30 august 1897).

²⁹ *Ibidem*, p. 50 (scrisoarea lui „Durand dit Dupont” este publicată în *L'Indépendance Belge* din ziua de 3 septembrie 1897).

³⁰ *Ibidem*, p. 51.

³¹ G. Moroianu, *op. cit.*, p. 108.

silvania, aducindu-se din nou alte date și fapte de necontestat în susținerea cauzei drepte a fraților din interiorul arcului carpatic. De astă dată, răspunsul pătimășilor delegați parlamentari maghiari nu a mai venit...

A venit însă, două decenii mai târziu, răspunsul voinței de neclintit a românilor transilvăneni pentru unirea cu țara-mamă — la capătul unui amplu și frământat proces istoric de lupte și afirmare a existenței și perenității lor milenare, în care episodul de la Bruxelles din 1897 constituie doar unul dintre mărturiile cu putere probatoare din lungul șir al momentelor neîntrerupte ce jalonează gloriosul drum spre înfăptuirea Marii Uniri din 1918, hotărârile Rezoluției de la Alba Iulia consfințind o dată pentru totdeauna: „Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie (1 Decembrie — stil nou) 1918 decretează unirea acelor Români și a tuturor teritoriilor locuite de dinșii cu România”.³²

STOICA LASCU

THE PROTEST BY THE ROUMANIAN CULTURAL LEAGUE IN BRUXELLES IN 1897

(Summary)

In the summer of 1897, during the works of the Interparliamentary Conference of peace and of the Universal Exhibition, both lodged by the capital of Belgium, a booklet in French containing the *Protestation des Roumains de Transylvanie et de Hongrie contre l'oppression magyare* has been delivered to the delegations, people and newspapermen. It was a document drew up by the leaders of the Roumanians from Transylvania, covered with more than 2.000 signatures, translated into French and spread in Brussels by the Roumanian students from there, members of the section of the *Cultural League* (an organisation created in Bucharest at 24 January 1891 and having for an object the creation of the cultural unity of all Roumanians, including those from the historical provinces under the foreign domination).

The Protest was a survey of the critical situation of the Roumanian population from Transylvania after the „Memorandum“, „trial that attracted the general attention of the whole civilised world“. The authors produced indubitable proofs on the millenary continuity and existence of the Roumanian people in the „birth space“, comprised between the Carpathians and the Danube. They asked from the part of the authorities of the dualist Austrian-Hungarian state equal political rights for the Roumanian population of Transylvania.

The sympathy with which the European public opinion received the *Protest*, determined two Magyar parliamentary officials to take up an attitude. Their answer, cunning and lowly, will appear in the Belgian newspaper „L'Indépendance Belge“ from 14 August 1897, both of them trying to defame the authors of the document by the help of data and false, tendentious interpretations. The polemic was inevitable and was carried on in the Belgian newspaper by three Roumanian students and a „neutral“ Belgian political man from the Roumanian part. After this intervention, the Magyar officials stopped their action.

³² I. Lupaș, *Istoria Unirii Românilor*, București, (f.a.)/1937/, p. 367.